

1.- Conclusions

Sr. Miquel Molist, catedàtic de Prehistòria de la UAB

L'arqueologia com una eina de futur

Després d'hores de discussió entre els diferents col·lectius professionals que formen l'entorn de la pràctica arqueològica, de setmanes de reunions entre persones (arqueòlegs, investigadors, gestors, museòlegs, tècnics de difusió,...) de tendències ideològiques i metodològiques ben dispars, n'ha sorgit un document: Les conclusions del PIACAT, que pot ser catalogat d'heterogeni, de voluntariós, d'irregular si es vol, però tothom tindrà clara la seva importància, al recollir els principals elements d'una reflexió i debat col·lectiu. Alguns pensaran amb situacions similars viscudes arrel de l'Assemblea d'Arqueologia de Catalunya fa uns trenta anys enrere, d'altres en la lluita per l'establiment del Col·legi Professional d'Arqueologia, però la majoria d'arqueòleg i arqueòlogues amb una actitud, sovint crítica, però sempre constructiva, no volem deixar passar l'oportunitat de contribuir a millorar el futur de la pràctica arqueològica a Catalunya.

La complexa realitat actual de l'arqueologia catalana i les seves dificultats pel futur han quedat paleses en les diagnosis fetes des de diferents fronts i que es troben a la base de les onze taules de discussió, a partir de les quals s'ha encaminat el debat. De fet, el gran salt organitzatiu i de qualitat en la pràctica de l'arqueologia catalana en els darrers decennis queda ben evidenciat, per exemple, en el gran nombre de protagonistes existents i el seu rol en el futur, enfront de les necessitats per a la protecció, estudi i difusió del patrimoni arqueològic.

Com és lògic i era d'esperar, és a la Generalitat de Catalunya a qui, a les sessions del Pla Integral d'Arqueologia de Catalunya, li han assignat un paper més rellevant en la propostes de futur. La Generalitat es troba representada, en primer lloc, pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, que a través de la Direcció General del Patrimoni Cultural (DGPC) li correspon el paper primordial en la projecció de futur. Però la novetat es situa en la gran transversalitat de protagonistes per a les formulacions actuals. Així, dins de la mateixa Generalitat, es demana la participació en temes de recerca i formació de la Direcció General de Recerca (DGR) i de la Direcció General d'Universitats (DGU) (Comissionat per Universitats i Recerca del Departament de Innovació, Universitats i Empresa). També cal establir col·laboració amb el Departament de Política Territorial i Obres Públiques perquè es considera imprescindible la cooperació/participació en temes de territori i urbanisme. La necessitat d'una major rendibilització social porta a sol·licitar el treball conjunt amb institucions dedicades a temes de difusió i projecció social del Patrimoni, essent necessària la participació de la Direcció General de Turisme.

Tradicionalment les universitats tenien un pes molt significatiu dins del desenvolupament de l'arqueologia a Catalunya i, aquest, continua ben present com queda ben palès en temes de formació i recerca. Tanmateix, la renovació experimentada es visualitza, d'una banda, amb un paper més global i no exclusivament centrat en la recerca com feia en el passat, i, de l'altre banda, amb l'aparició de nous centres destinats fonamentalment a la recerca, com són els instituts de recerca. Aquesta dedicació exclusiva a la recerca també s'ha enfortit en el cas dels centres específics i amb figures originals i innovadores com les creades en el marc de l'administració catalana (icreas, contractes d'excel·lència,..). Els museus, els altres protagonistes tradicionals, segueixen disposant d'un rol major vinculat principalment a les tasques de conservació i difusió, sense que, en termes generals, la recerca se n'hagi ressentit excessivament.

Però la veritable innovació en els darrers anys es dona d'una part en la incorporació d'institucions/organismes d'àmbit local i comarcal (ajuntaments, consells comarcals, diputacions) que des de la seva representativitat ciutadana i la seva distribució en el territori poden gaudir d'un paper clau en el desenvolupament futur de l'arqueologia catalana; i de l'altra part, en l'aparició i consolidació d'un cos de professionals que bé en forma d'autònoms bé en forma d'empreses exerceixen la professió d'arqueòlegs sotmesos a les lleis de oferta i demanda que la política de mercat estableix en la societat actual. L'aparició recent d'associacions d'arqueòlegs o d'empreses d'arqueologia afavoreix l'existència de plataformes per defensar interessos i participar en els debats.

Molts protagonistes, als quals com ha quedat clar durant les sessions de treballs se'ls demana treball, dedicació, mitjans i una voluntat de cooperació i col·laboració per abordar de manera conjunta el desenvolupament futur de l'arqueologia catalana. Però també hi ha dèficits entre els "actors", buits que s'han evidenciat en les diferents taules i el més significatiu de tots és la manca d'un col·legi professional. Com s'ha posat de manifest, es reitera la necessitat d'aquest organisme i, de fet, es demana esforç a tothom per a la seva creació alhora que es demana a la DGPC que lideri aquesta tasca.

Es fa difícil fer un llistat de totes les sol·licituds realitzades en el marc del PIACAT, es per això que en aquesta mena d'epíleg es agrada destacar alguns dels punts que d'una manera transversal han sorgit en les diferents plataformes de discussió.

Iniciem aquest recorregut per l'aspecte legislatiu, marc imprescindible de tota activitat professional i que ens permet també iniciar el recorregut en relació a les sol·licituds que es fan a la DGPC. Es considera que, si bé el marc normatiu es vàlid, hi ha aspectes a millorar. Així es demana el desenvolupament/desplegament reglamentari de la Llei del Patrimoni Cultural i del Reglament de les intervencions arqueològiques amb els objectius genèrics de millorar el control sobre patrimoni i fer més àgil la tramitació administrativa. A més, davant el pes dels darrers anys de les lleis relacionades amb el medi ambient i el planejament urbanístic i ordenació territorial, es creu obligatori revisar els vincles legislatius en relació a la legislació del patrimoni cultural.

A tall d'exemple citaríem aspectes que en alguns casos s'ha fet palès en varies taules de discussió. Així es tractaria de que la DGPC cobreixi la manca temporal de Col·legi professional d'arqueologia, en algunes tasques imprescindibles com la d'habilitar/deshabilitar empreses i arqueòlegs com a professionals. Es tracta també de millorar la forma de responsabilitat de les empreses/institucions en les actuacions arqueològiques, fins ara pràcticament molt vinculades a l'arqueòleg/a director, com es fa evident en la confecció de les memòries.

Establir normes d'avaluació continuada tan de les intervencions (avaluació de memòria, amb resultats públics,...) com exercir una avaluació de les habilitacions atorgades a empreses privades, institucions públiques,....

Revisar i millorar les normes actuals deficientes, algunes d'elles molt greus: dipòsit de materials, llistat d'infraccions, sistemes de seguretat i risc laborals, codirecció simultània de varies actuacions arqueològiques,...

Buscar, des del vessant legislatiu, contribucions a noves formes de finançament.

És, però, a nivell de desenvolupament de la pràctica arqueològica, que de manera transversal han anat sorgint en les diferents plataformes de debat i elaboració de propostes, els plantejaments i temes, així com propostes precises que millorin les deficiències actuals.

En la pràctica de l'arqueologia preventiva, les millores i propostes realitzades són, també, molt importants. S'orienten en la recerca d'una millora en el funcionament de l'administració de la gestió arqueològica s'evidencia en propostes que proporcionin una major eficàcia en el Servei d'Arqueologia, essent la descentralització territorial, l'agilització i simplificació administrativa, i l'ús de noves tecnologies, algunes de les propostes realitzades més reiterades. diferents línies que, en alguns casos, poden ser complementaries. La prevenció de les mateixes requereix un treball constant de l'Inventari de jaciments (Carta Arqueològica/Carta de Riscs) i de les mesures territorials implementades (espais de protecció arqueològica, BCIN,...); es creu amb la descentralització com una mesura positiva i necessària. L'adjudicació de concursos sobre intervencions arqueològiques, el control sobre els treballs de les empreses (habilitació/deshabilitació de les empreses/organitzacions/serveis dedicats a l'arqueologia preventiva) i la seva qualitat de la recerca, i la recerca de noves formes de finançament són punts que sorgeixen com una necessitat molt important per a millorar i complimitar adequadament per part de l'administració, en particular per la DGPC. A fi d'obtenir una correcta explotació científica es destaca la necessitat d'establir mecanismes de cooperació/col·laboració entre col·lectius (empreses, universitats, instituts de recerca, museus,...) en l'àmbit específic de millorar la pràctica de l'arqueologia preventiva.

El fort i ràpid desenvolupament que ha viscut la professionalització de l'arqueologia provoca la demanda unànime d'implementar un codi deontològic, d'ús i vinculació obligatòria. De la mateixa manera, es fa una valoració positiva del primer conveni realitzat alhora que es creu en la necessitat de garantir el compliment i actualitzar el seu contingut amb el pas del temps.

En l'àmbit de la recerca es creu imprescindible la inclusió de la recerca en arqueologia dins del Pla General de Recerca i Innovació que elabora la Generalitat de Catalunya. De manera reiterada, es sol·licita una cooperació i estreta col·laboració entre la DGPC i la DGR, que faciliti l'establiment d'eixos i àrees de recerca consensuats i una clara millora en el finançament, a fi que sigui l'adequat pel nivell d'excel·lència que es vol aconseguir. Aquesta cooperació ha de facilitar la distribució de responsabilitats en ambdues direccions generals, tan a nivell de la definició de prioritats, eixos i línies com dels mecanismes per abordar-los. Es reclama que s'inclogui la recerca arqueològica catalana a nivell internacional com un dels eixos de futur.

S'estableix també la necessitat d'un protocol d'actuació i/o un llibre d'estil (un mínim denominador comú) en les intervencions arqueològiques, aspecte que es completa amb la sol·licitud de definir uns mínims en l'elaboració de memòries i en les formes de presentació dels resultats arqueològics, a fi de facilitar-ne la consulta i la seva utilització. Es manifesta la necessitat de proposar solucions a la realització de la tria i avaluació dels materials arqueològics recuperats, que implica un debat entre els sectors afectats investigadors, conservadors/museus i administració.

Finalment, esmentar el requeriment d'un accés ràpid i públic a les dades generades per les intervencions arqueològiques, aspecte vinculat a la difusió.

La necessitat d'una arqueologia moderna en constant renovació metodològica i d'objectius científics ha estat també abordada en diferents taules. Destaca per la seva repercussió, la que incita a la consolidació de que les actuacions arqueològiques siguin realitzades des d'un plantejament, des de l'inici i globalment, multidisciplinar, incloent, des de la fase inicial, la restauració en la previsió (aspecte que es troba en diferents legislacions de països del Mediterrani). La integració d'anàlisis específiques vinculades a les ciències físiques o químiques, o als camps de les biociències, en les diferents actuacions arqueològiques de totes les èpoques, necessita una consolidació que, de manera complementària, enriquirà substancialment l'explotació científica dels documents arqueològics. Aquest fet està vinculat a la formació i desenvolupament dels especialistes. Així

es demana a la DGPC que s'elabori un cens dels recursos humans i estructurals dedicats a aquestes labors i un cop avaluats en la seva capacitat de donar resposta a les necessitats, es plantegi crear un ens o centre de recerca, que pugui completar, coordinar i optimitzar els recursos per obtenir una major rendibilitat científica .

La formació d'aquests especialistes i, en general, de totes les persones vinculades a l'arqueologia ha estat també un dels flancs de discussió. A ningú se li ha escapat la força i importància de l'aspecte formatiu ni la conjuntura actual, en el marc de conversió del sistema universitari espanyol a l'Espai Ensenyament Superior Europeu, conegut amb el nom de Pla de Bolonya. Així, s'emfatitza el rol exclusiu de la universitat en aquesta funció i es debat la doble via formativa, d'una part, i considerat altament positiu, la probable existència per primera vegada d'estudis de Grau (el que abans en dèiem llicenciatures) en arqueologia, i, per altra, la continuïtat de la formació en l'àmbit d'història, deixant pels estudis de postgrau i màster la formació específica d'Arqueologia o en ciències auxiliars vinculades a l'estudi dels documents arqueològics. Aquesta situació, iniciada fa uns anys, es consolidarà i desenvoluparà en els propers anys. La situació de confecció/revisió dels estudis que es dona actualment ha estat subjacent a les demandes dels diferents sectors vinculats a l'arqueologia. Així destaca la sol·licitud unànime de la realització de pràctiques dins dels currículums i per altre costat fomentar la participació de l'administració i en general de tot el sector en la elaboració dels continguts de màster i dels graus. La formació continuada, la necessitat de l'existència d'altres estudis no universitaris dedicats, per exemple, a la formació dels auxiliars d'arqueologia es consideren vies obertes al desenvolupament en un futur pròxim.

Un altre dels aspectes tractats és la necessitat de que la pràctica arqueològica no es converteixi en un element d'enfrontament entre les diferents comunitats culturals o religioses presents actualment a Catalunya. L'establiment de protocols d'actuació que vetllin "les formes" no amaga la necessitat de que tots els col·lectius religiosos acceptin el marc legal actual en termes de patrimoni i caldrà transformar, gràcies a unes polítiques de difusió decidides, el motiu dels possibles enfrontaments en una eina de cohesió social al mostrar uns orígens culturals comuns de les poblacions presents actualment a Catalunya. La relació entre restes arqueològiques i paleontològiques tan a nivell de concepte com, sobretot, de relacions entre ambdues pràctiques ha estat abordada i es proposen algunes vies de treball pel futur.

Voldriem continuar amb el que constitueix una de les novetats significatives. Es reclama, en efecte, la participació de les entitats de l'administració local (ajuntaments, consells comarcals,...) que, fins fa uns anys, pràcticament eren absents en les tasques de protecció, estudi i difusió del Patrimoni Arqueològic, ara ja es una realitat en algunes comarques i es considera molt important en el futur. Així, diverses taules (Arqueologia i territori/Arqueologia preventiva) han insistit en el paper de les administracions locals en les tasques de protecció de patrimoni, tant, estrictament, per sota de la cota zero com en l'edificable, extensió del concepte de patrimoni arqueològic que també ha estat abordada en diferents taules. Aquesta implicació es veu imprescindible atès el paper dels ajuntaments en el plantejaments i planificacions del territori urbanístic, que, de fet, es pot considerar com la principal eina per la protecció del patrimoni arqueològic. La participació d'aquests organismes locals es veu també cabdal en les tasques de catalogació. Així, es demana la seva participació en el manteniment actualitzat de la Carta Arqueològica, es a dir s'ha de mantenir actualitzat el «catàleg» o «la carta de risc» amb un esperit descentralitzador de les feines en les que la DGPC (Servei d'Arqueologia) fa el paper de coordinació.

Aquestes noves tasques impliquen una reflexió en relació a les persones que han de realitzar-les a nivell territorial. Si bé la Llei del Patrimoni ja plantejava la figura de l'arqueòleg/arqueòloga municipal, el seu desenvolupament fins l'actualitat ha estat parcial i irregular. Es per això que es segueix reclamant que alguns ajuntaments haurien de disposar d'un servei d'arqueologia o que els departaments d'urbanisme haurien de disposar d'un arqueòleg/arqueòloga. L'avaluació real d'aquesta disposició, després d'anys des de la seva formulació, es fa més flexible proposant la possibilitat de l'arqueòleg comarcal o més innovador

encara el concepte de corresponsabilitat, és a dir, la delegació parcial a nivell de territori d'algunes competències en algunes institucions públiques que disposin d'arqueòlegs en la plantilla. Així, els museus territorials que disposin d'arqueòlegs en plantilla podrien fer les funcions d'arqueòlegs territorials/municipals. (És la DGPC que habilita o deshabilita els museus per a la realització d'aquestes funcions).

Tots aquests deures de l'administració local han de tenir la vessant compensatòria (actualment molt poc realitzada) en que el Patrimoni Arqueològic es constitueixi com un element més (important) en la dinamització del territori i, per tant, la de fonamentar una rendibilització social de l'esforç en treball i economia realitzat en temes arqueològics. En alguns casos, a més, es pot desenvolupar una línia complementària de la vessant turística, aspecte a desenvolupar/treballar des de varis departaments (DG de Turisme, oficines municipals, comarcals, provincials).

Aquest aspecte de la millora i increment de la rendibilització social de la pràctica arqueologia té com a eina immillorable les tasques de difusió. La importància de la comunicació i difusió en clau social requereix d'una renovació significativa amb l'establiment d'un veritable pla de comunicació que, coordinat i incentivat des de la DGPC, afecti els diferents elements a transmetre (des de bases de dades, memòries, notícies,...) i impliqui a totes les institucions, organismes i col·lectius dedicats a l'arqueologia. Aquesta comunicació necessita fer-se des d'una clara proposta de millora, tan en clau professionalitzadora, per part del col·lectiu de persones dedicades a la difusió i a l'arqueologia, creant sinergies conjuntes, com per l'altra part amb la potenciació de les tècniques i metodologies avançades.

L'existència de diferents àmbits i tipus de difusió (públic general, escolar, turisme,...) obliga a una millora i innovació constant en les eines de divulgació i a una millor coordinació. Es considera imprescindible, també, el reconeixement dels museus com a plataforma immillorable per a la difusió de l'arqueologia, així com l'aposta clara des de les administracions per la museïtzació de jaciments mitjançant les formules de Parcs Arqueològics i Centres d'Interpretació. Aquest fet, actualment en fase incipient, requereix en el futur, una decidida voluntat política de realització, un lideratge des de l'administració i la dotació de recursos necessària a fi que es converteixi en una eina pel reequilibri territorial. Així, el patrimoni arqueològic pot contribuir com un atractiu més del territori per un nou disseny de turisme de qualitat i clarament sostenible que ajudi al desenvolupament econòmic i social de les diferents comarques catalanes.

De fet, el debat (plasmats en el document Les conclusions del PIACAT) ha posat de manifest la clara voluntat dels arqueòlegs (amb el sentit més ampli de la paraula) de contribuir de manera decidida a la millora de la pràctica de l'arqueologia buscant la cura del patrimoni, l'excel·lència en la recerca i en l'estudi dels testimonis del passat per fer-ne una difusió integral del coneixement del passat en el bagatge cultural de les poblacions actuals, és a dir, afavorir que l'arqueologia sigui una veritable eina de futur per a la millora de la cohesió social, de la situació econòmica, del marc cultural,... En definitiva, es petén que l'arqueologia sigui una eina de futur per la societat catalana.